

Aleksandra JaszczaK

EDUKACJA SEKSUALNA W SIECI A RÓŻNICE INDYWIDUALNE UŻYTKOWNIKÓW

Internet staje się coraz powszechniej wykorzystywanym źródłem informacji oraz kolejnym środowiskiem edukacyjnym i wychowawczym. Do obszarów najczęściej eksplorowanych w sieci niewątpliwie należy sfera ludzkiej seksualności. Można nawet powiedzieć, że Internet zaczyna funkcjonować jako swoisty edukator seksualny. Kryją się tu zarówno pewne zagrożenia, jak i olbrzymi potencjał – a jedno i drugie domaga się zrozumienia. Praca ta stanowi właśnie próbę zmierzenia się z problemem edukacji seksualnej w sieci.

W kontekście edukacji seksualnej szczególną uwagę należy poświęcić populacji młodych użytkowników Internetu, ponieważ ze względu na właściwości rozwojowe okresu adolescencji grupa ta może być szczególnie podatna na rozmaite oddziaływania ze strony tego medium (Szmigielska, 2008). Z jednej strony, sieć konfrontuje młodą osobę z wielką ilością informacji (Ledzińska, 2004), oferując jednocześnie możliwość odkrywania za ich pomocą świata, ludzi i samego siebie. Jest to okazja do rozumienia i niekiedy rozwiązywania specyficznych dla tego wieku problemów rozwojowych oraz zaspokajania potrzeb (Suler, 1996; Szmigielska, 2007). Z drugiej strony, Internet stawia przed nami liczne wyzwania wychowawcze. Maj (2004) zwraca uwagę na fakt, że dla coraz większej grupy młodych ludzi sieć staje się – obok rodziny, szkoły czy grona rówieśników – ważnym punktem odniesienia. Niekiedy jego oddziaływanie okazuje się nawet silniejsze od oddziaływania rodziny, szkoły i rówieśników. Ponadto w cyberprzestrzeni mamy do czynienia z negatywnymi zjawiskami znanymi ze świata realnego, a specyfika sieci (m.in. duża dostępność wszelkich danych) sprawia, że w przestrzeni wirtualnej występują one szczególnie często (Wallace, 2004). Do takich niepokojących zjawisk mogą – choć nie muszą – należeć rozmaite zachowania o charakterze seksualnym (Papież, 2004; Ślósarz, 2004a; Ślósarz, 2004b) obserwowane w cyberprzestrzeni, a następnie często przenoszone do świata realnego. Wszechobecność seksu w sieci staje się coraz poważniejszym problemem – już nie tylko dla rodziców usiłujących sprawować pod tym względem jakąkolwiek

kontrolę nad własnym dzieckiem, ale także dla młodych ludzi, którzy nie mogą sobie poradzić z ilością obecnych w sieci informacji i oceną ich wiarygodności.

Tymczasem dla młodych ludzi Internet staje się coraz bardziej powszechnym źródłem wiedzy na wszelkie nurtujące ich tematy. Z ankiety przeprowadzonej przez The Online News Association (2002) wynika, że to właśnie ta grupa użytkowników ma największe zaufanie w stosunku do informacji pochodzących z sieci. Powyższe doniesienia wydają się szczególnie istotne wobec faktu, że okres adolescencji, wraz ze wszystkimi jego burzliwymi przemianami, to dla nastolatka czas wielu wątpliwości i pytań. Te, często niezwykle intymne, kwestie domagają się wyjaśnienia, którego coraz częściej nie mogą w satysfakcjonujący sposób udzielić instytucje dotychczas za to odpowiedzialne – rodzina i szkoła. W sytuacji gdy rodzice sami często potrzebują edukacji seksualnej, a szkoła nie jest w stanie sprostać międzynarodowym standardom, młodzi ludzie poszukują informacji na własną rękę – najczęściej od rówieśników lub z mediów, takich jak Internet, telewizja czy czasopisma młodzieżowe. Z moich dotychczasowych badań wynika, że to właśnie Internet jest najbardziej popularnym źródłem wiedzy na tematy związane z seksualnością (Jaszczak, 2008).

Tymczasem trzeba pamiętać, że w sieci na ogół nie ma prostych, jednoznacznych odpowiedzi. Na przykład na licznych w cyberprzestrzeni forach zorientowanych na szeroko pojmowaną tematykę seksualną informacje zgodne z prawdą przeplatają się z zupełnie niewiarygodnymi – i to w proporcjach na korzyść tych drugich. Zorientowanie się w takim chaosie informacyjnym przekracza niejednokrotnie możliwości osoby dorosłej, a co dopiero młodego człowieka, który w sytuacji dręczących go wątpliwości gotów jest uwierzyć we wszystko.

Na szczęście w ostatnim czasie zaczęto w coraz większym stopniu eksplorować środowisko Internetu pod kątem nowych możliwości edukacyjnych (Ledzińska, 2004; Sadlik, 1999; Szczeszek, 2004; Vandervert, Shavinina, Cornell, 2001). Mimo rozmaitych zagrożeń ze strony nowego medium coraz bardziej powszechne jest zdanie, że Internet może i powinien służyć edukacji seksualnej. Lew-Starowicz (1997) nie ma wątpliwości, że dzięki nowym mediom postęp w zakresie edukacji seksualnej na świecie jest ogromny. Zasadniczą rolę odgrywa tu aspekt poznawczy, bowiem im więcej człowiek wie, tym łatwiej sam może sobie pomóc i w satysfakcjonujący sposób wykreować własne życie seksualne.

Nie wolno przy tym zapominać, że edukacja seksualna w sieci odbywa się nie tylko w sposób świadomy i zamierzony – często jest to edukacja mimowolna, a źródła wiedzy nie należą do specjalistycznych (Jaszczak, 2008). Wiedza o seksualności nabywana jest niejako przy okazji innych aktywności. Młodzi ludzie stosunkowo rzadko korzystają ze specjalistycznych serwisów poświęconych edukacji seksualnej, często natomiast podążają tropem linków zamieszczonych na portalach ogólnotematycznych lub śledzą fora poświęcone tej tematyce, a co czwarty badany deklarował, że wiedzę o seksualności czerpie ze stron erotycznych/pornograficznych. Ci młodzi użytkownicy często nie zdają sobie sprawy ze stopnia, w jakim oddziałują na nich obecne w sieci treści o charakterze seksual-

nym lub pozornie wiarygodne informacje o sferze seksualnej. Deklarują obojętność w stosunku do ilości seksu w cyberprzestrzeni oraz brak wiary w to, że internetowe treści mogą na nich negatywnie oddziaływać. A wpływ ten istnieje – choć niewątpliwie różni się w zależności od indywidualnych cech użytkownika.

Badania własne

Pytania badawcze

Celem badania jest uzyskanie danych dotyczących różnic indywidualnych w zakresie cyberedukacji seksualnej młodych ludzi. Dane te mają pomóc w uzyskaniu odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób mężczyźni i kobiety, młodsi oraz starsi adolescenti, mieszkańcy dużych miast oraz wiosek różnią się pod względem: 1) sposobów zdobywania w sieci informacji dotyczących sfery seksualnej; 2) oceny internetowych źródeł wiedzy o seksualności; 3) poglądów na temat roli Internetu w życiu seksualnym człowieka; 4) podejmowania w sieci zachowań o charakterze seksualnym; 5) reakcji na te zachowania.

Osoby badane

W badaniu brało udział 236 osób (122 kobiety i 114 mężczyzn). Osoby badane to internauci, którzy dostęp do narzędzia mieli za pośrednictwem strony WWW, na której został zamieszczony kwestionariusz. Ich wiek zawiera się w przedziale 12–33 lata, 54% osób znalazło się w przedziale wieku 16–19 lat (późna adolescencja), a średni wiek osób badanych to 19 lat. Wszystkie osoby korzystały z Internetu w domu. Średni okres dostępu do sieci to pięć lat.

Narzędzie badawcze

Do zebrania potrzebnych informacji posłużył kwestionariusz mojego autorstwa, którego pełna wersja znajduje się w innej pracy (Jaszczak, 2008). Kwestionariusz zawiera pytania dotyczące danych demograficznych (płeć, wiek, wykształcenie i miejsce zamieszkania) oraz okoliczności związanych z korzystaniem z Internetu (okres, przez jaki osoba badana korzysta z sieci; miejsca, w jakich to czyni; obszary Internetu, które odwiedza najczęściej).

Następną grupę stanowią pytania dotyczące wiedzy na temat seksualności – jej wyjściowego poziomu i sposobów jej zdobywania: tych rzeczywiście podejmowanych oraz tych, które by chciano podejmować (dalej zwane „preferowanymi”). Kolejna grupa pytań miała na celu ukazanie zachowań o charakterze seksualnym

podejmowanych w sieci przez osoby badane (np. pytanie o uczestnictwo w rozmowach na temat seksu lub o cyberseks). W kwestionariuszu znalazły się również pytania, których celem było poznanie poglądów osób badanych na temat rozmaitych zachowań seksualnych mających miejsce w cyberprzestrzeni. Pojawiły się także pytania o reakcję użytkowników na przejawy obecności seksu w sieci. Ostatnia grupa pytań koncentrowała się wokół tego, jak edukację seksualną oferowaną przez Internet oceniają jej odbiorcy – zwłaszcza pod kątem poziomu zdobytej w ten sposób wiedzy oraz przydatności i wiarygodności informacji zdobywanych w sieci.

Procedura

Kwestionariusz został opublikowany w Internecie, na stronie przeznaczonej do tego celu (www.ankietka.pl). Użytkownicy mieli do niego swobodny dostęp. Nie zastosowano żadnej formy rekrutacji ani żadnej selekcji osób badanych. Umieszczenie narzędzia w sieci gwarantowało osobom badanym dobrowolność i anonimowość, co jest szczególnie ważne przy tematyce dotyczącej kwestii intymnych.

Wyniki

Badania przedstawione w tej pracy mają charakter korelacyjny. Dla całej grupy osób badanych przeprowadzono test istotności różnic statystycznych. Zmiennymi grupującymi były płeć, wiek (użytkownicy w wieku 12–15 lat oraz użytkownicy w wieku 18–19 lat) i miejsce zamieszkania (miasto powyżej 600 tys. mieszkańców oraz wieś), a zmienną zależną – wyniki dla poszczególnych pozycji kwestionariusza. Ze względu na obecność wśród niektórych pozycji kwestionariusza zmiennych porządkowych oraz brak rozkładu normalnego do analizy wykorzystano test U Manna–Whitneya. W związku z bardzo dużą liczbą zmiennych przedstawione zostaną jedynie te, które okazały się istotne statystycznie na poziomie $p < 0,05$.

Płeć a cyberedukacja seksualna

W pierwszej kolejności zostaną przedstawione różnice międzypłciowe w zakresie cyberedukacji seksualnej. W ramach kategorii dotyczącej gromadzenia wiedzy na temat seksualności człowieka można zauważyć, że kobiety częściej zdobywają informacje dzięki specjalistycznym publikacjom oraz prasie młodzieżowej. Mężczyźni w celu uzyskania wiedzy na tematy związane ze sferą seksualną w większym stopniu wykorzystują pornografię – zarówno internetową, jak i tę dostępną poza siecią. Kobiety także częściej niż mężczyźni chciłyby zdobywać takie in-

formacje ze specjalistycznych publikacji, prasy młodzieżowej, od rodziców czy osób starszych oraz dzięki edukacji seksualnej w szkole.

W obrębie kategorii określanej jako „Zachowania seksualne w cyberprzestrzeni” płeć w sposób istotny różnicuje wyniki dla czterech pozycji kwestionariusza. Mężczyźni istotnie częściej przeglądają w sieci treści o charakterze seksualnym w celu osiągnięcia satysfakcji seksualnej. Natomiast kobiety znacząco częściej otrzymują w Internecie zaproszenia do rozmów o charakterze seksualnym, nieco częściej uczestniczą w rozmowach o tematyce seksualnej na serwisach randkowych i czatach oraz nieco częściej szukają partnerów seksualnych na serwisach randkowych.

Istotne różnice między kobietami i mężczyznami występują również w poglądach na temat roli Internetu w życiu seksualnym człowieka. Mężczyźni przejawiają większe przekonanie, jakoby sieć przyczyniała się do pozbycia się kompleksów na tle seksualnym. Znacząco więcej mężczyzn niż kobiet uważa, że osiąganie satysfakcji seksualnej za pośrednictwem Internetu (czy to przez interakcję z innym użytkownikiem, czy też za pomocą pornografii) to „dobry sposób na rozładowanie podniecenia”. Kobiety częściej niż mężczyźni zaznaczały, że mają „inne zdanie” w kwestii osiągania satysfakcji seksualnej przez Internet. Najczęstsze odpowiedzi w polu „inne zdanie” to stwierdzenia głoszące, że osiąganie satysfakcji seksualnej przez Internet jest „głupotą” lub „dziecinadą”. W tym miejscu pojawiały się także inne określenia, jak na przykład: „próba poradzenia sobie z hormonami” czy „zamykanie się na potrzebę realnego seksu”.

W ramach kategorii opisującej reakcje osób badanych na przejawy seksu w cyberprzestrzeni wyłoniono istotne różnice dla dwóch pozycji kwestionariusza. Mężczyźni częściej niż kobiety wybierali „zadowolenie” i „zainteresowanie” jako reakcje na strony pornograficzne oraz erotyzm w grach.

Istotne statystycznie różnice można zauważyć również w opiniach kobiet i mężczyzn na temat przydatności i wiarygodności internetowych i pozainternetowych źródeł zdobywania informacji o seksualności. Kobiety znacznie częściej uznawały za przydatne specjalistyczne publikacje, prasę młodzieżową oraz edukację seksualną w szkołach, natomiast mężczyźni częściej niż kobiety podkreślali przydatność rówieśników, pornografii (zarówno internetowej, jak i tej dostępnej także poza siecią) oraz czatów erotycznych. Istotne różnice w dokonywanej przez obie płcie ocenie wiarygodności dotyczyły tylko stron erotycznych/pornograficznych – mężczyźni częściej niż kobiety przypisywali im dużą wiarygodność.

Wiek a cyberedukacja seksualna

W toku analiz wyłoniły się także różnice wiekowe w odniesieniu do cyberedukacji seksualnej. Z rozwojowego punktu widzenia najbardziej interesujące okazały się grupy użytkowników od 12. do 15. roku życia oraz osiemnasto-, dziewiętna-

stolatków. Badania potwierdziły, że różnice w cyberedukacji seksualnej między tymi dwiema grupami są zauważalne w ramach wszystkich pięciu kategorii.

W ramach kategorii określonej jako „Sposoby zdobywania wiedzy” okazuje się, że młodsi użytkownicy znacząco częściej niż starsi zdobywają wiedzę o seksualności na czatach, jak również częściej deklarują, że chcieliby ją zdobywać za pomocą prasy młodzieżowej. Ta grupa użytkowników częściej przyznaje, że są takie tematy dotyczące sfery seksualnej, które byliby w stanie poruszyć tylko w Internecie.

W obrębie kategorii „Zachowania seksualne” wyłonił się różnicę dla tylko jednej pozycji kwestionariusza. Otóż młodsi użytkownicy znacząco częściej niż starsi są obserwatorami rozmów o charakterze seksualnym prowadzonych na czatach.

Natomiast jeśli wziąć pod uwagę reakcje osób badanych na przejawy seksu w sieci, okazuje się, że młodsi użytkownicy znacząco częściej niż starsi okazują zadowolenie i zainteresowanie z powodu erotyzmu w grach komputerowych.

Więcej istotnych statystycznie różnic można zaobserwować w poglądach osób badanych na temat roli Internetu w życiu seksualnym człowieka. Osoby między 12. a 15. rokiem życia częściej uznają Internet za cenne źródło wiedzy o seksualności człowieka. Częściej także są zdania, że osiągnięcie satysfakcji seksualnej przez Internet to „sposób na wzbogacenie związku”. I wreszcie, młodsi użytkownicy częściej wyrażają przekonanie, że osiągnięcie satysfakcji seksualnej z kimś innym niż stały partner to „niewinna przyjemność”, podczas gdy osoby osiemnasto-, dziewiętnastoletnie sądzą raczej, że jest to zdrada – i to taka, jak gdyby to był rzeczywisty kontakt fizyczny.

Istotne statystycznie różnice między młodszymi i starszymi użytkownikami występują również w ocenie przydatności i wiarygodności internetowych i pozainternetowych źródeł informacji na tematy związane z seksualnością. Osoby w wieku 12–15 lat znacząco częściej deklarują, że wiele o sprawach związanych ze sferą seksualną dowiedziały się z Internetu. Okazuje się także, że dla tej grupy badanych czaty są bardziej wiarygodne i przydatne w procesie zdobywania wiedzy o seksualności niż dla użytkowników osiemnasto-, dziewiętnastoletnich.

Miejsce zamieszkania a cyberedukacja seksualna

Różnice w zakresie cyberedukacji seksualnej wynikające z miejsca zamieszkania (duże miasto–wieś) udało się zaobserwować tylko w obrębie trzech kategorii. Kilka istotnych statystycznie różnic wyłonił się w ramach kategorii „Sposoby zdobywania wiedzy”. Okazuje się, że osoby mieszkające na wsi znacząco częściej odczuwają potrzebę dokształcania się w zakresie wiedzy o seksualności. W tym celu osoby te – częściej niż użytkownicy mieszkający w dużych miastach – korzystają z prasy młodzieżowej oraz z Internetu; a w obrębie samego Internetu częściej wykorzystują czaty, aby uzyskać taką wiedzę.

Pewne różnice wystąpiły także w ramach kategorii określanej jako „Zachowania seksualne”. Badania pokazują, że osoby mieszkające w dużych miastach istotnie częściej są obserwatorami rozmów o charakterze seksualnym prowadzonych na forach.

I wreszcie, kilka istotnych różnic można zaobserwować w sposobie oceniania przez grupy badanych przydatności i wiarygodności internetowych oraz poza-internetowych źródeł informacji o sferze seksualnej. Osoby mieszkające na wsi znacząco częściej deklarują, że wiele o sprawach dotyczących seksualności dowiedziały się z Internetu. One także częściej oceniają edukację seksualną w szkołach jako przydatne źródło informacji. Ci użytkownicy – częściej niż osoby mieszkające w dużych miastach – uważają za wiarygodne czaty erotyczne oraz fora.

Dyskusja wyników

Zgodnie z przewidywaniami badanie pokazało, że w zakresie edukacji seksualnej w cyberprzestrzeni ujawniają się liczne różnice indywidualne między osobami badanymi – są to różnice ze względu na płeć, wiek oraz miejsce zamieszkania.

Zaczynając od różnic międzypłciowych, należy zauważyć, że kobiety stanowią grupę narażoną na zaczepki w Internecie, podczas gdy mężczyźni zdają się bardziej narażeni na oddziaływanie sieciowej pornografii (częściej deklarują jej przydatność w różnych kwestiach dotyczących życia seksualnego). Wniosek ten nie wydaje się zaskakujący w świetle obserwacji tych samych tendencji w świecie realnym – w tym wypadku środowisko wirtualne sprzyja takim samym mechanizmom, jakie mają miejsce poza cyberprzestrzenią. Mężczyźni także częściej niż kobiety wykorzystują Internet do rozładowywania podniecenia, co można tłumaczyć za pomocą statystyk wskazujących na generalnie częstszą masturbację wśród płci męskiej niż żeńskiej. Warto także zauważyć, że kobiety wydają się mieć większe zaufanie wobec specjalistycznych publikacji oraz prasy młodzieżowej jako źródeł informacji na tematy związane ze sferą seksualną. Tymczasem mężczyźni korzystają w tym zakresie przede wszystkim z pornografii oraz wiedzy rówieśników. Być może wynika to z faktu, że istnieje wiele czasopism adresowanych do dziewcząt w tym wieku i bardzo niewiele (jeśli w ogóle jakieś istnieją) skierowanych do chłopców, którzy w tej sytuacji zwracają się ku innym źródłom informacji. Jest to spójne z obserwacją, zgodnie z którą szczególne oddziaływanie grupy tej samej płci ma większy wpływ na zachowania seksualne chłopców niż dziewcząt (Beisert, 2007). Na podstawie uzyskanych wyników można także wnioskować, że edukacja seksualna, z którą osoby badane mają do czynienia w szkole, bardziej przemawia do kobiet niż do mężczyzn. Różnica ta może wynikać z odmiennych oczekiwań obu grup w stosunku do treści przekazywanych na ten temat w szkołach, lub też program nauczania jest tak skonstruowany, że to dziewczęta w większym stopniu z niego korzystają.

Analizując różnice wiekowe, które ujawniły się w badaniu, trzeba zacząć od preferowanych źródeł wiedzy osób badanych na tematy związane ze sferą seksualną. Stwierdzono, że użytkownicy w wieku 12–15 lat częściej niż osiemnasto-, dziewiętnastolatkowie preferują czasopisma młodzieżowe. Wynik ten nie dziwi, biorąc pod uwagę odmienne potrzeby poznawcze tych dwóch grup wiekowych – informacje, które zaspokajały ciekawość młodszych adolescentów, będą zupełnie niewystarczające dla starszych. Warto przy okazji zaznaczyć, że w tej młodszej grupie wiekowej znalazło się więcej kobiet, stąd wyniki uzyskane w trakcie porównań grup wiekowych mogą być nieco zapośredniczone przez wpływ płci.

Inne wnioski, które się nasuwają w związku z ujawnieniem się różnic wiekowych w zakresie cyberedukacji seksualnej, dotyczą na najbardziej ogólnym poziomie kwestii zaufania w stosunku do Internetu. Otóż młodszy użytkownicy wydają się więcej zawdzięczać Internetowi jako źródłu informacji na tematy związane z seksualnością, lepiej go oceniają w tym obszarze niż grupa starszych użytkowników. Być może wynika to z faktu, że Internet pojawił się w życiu młodszych adolescentów wcześniej i w związku z tym jest traktowany jako oczywiste i niekwestionowane źródło informacji. Tymczasem starsi adolescenty prezentują bardziej ostrożny stosunek do pewnych obszarów sieci – są zapewne bardziej świadomi rozmaitych zagrożeń wiążących się z bezkrytycznym podejściem do tego, co oferuje Internet. Stąd zapewne ich stosunek do „cyberzdrady” jest inny niż w młodszej grupie badanych – starsi użytkownicy zdają się mieć większą świadomość moralnych konsekwencji tego czynu, podczas gdy młodszy prezentują bardziej liberalny stosunek do tej kwestii.

Rozpatrując wyniki dotyczące różnic związanych z miejscem zamieszkania, w pierwszej kolejności nasuwa się następujący wniosek: osoby mieszkające na wsi odczuwają większe zapotrzebowanie na informacje dotyczące sfery seksualnej niż osoby mieszkające w dużych miastach. Ta sama grupa użytkowników wydaje się bardziej doceniać edukację seksualną w szkole jako źródło informacji o seksualności. Możliwe, że – wobec nieco utrudnionego dostępu do specjalistycznych publikacji – często jest to jedyne profesjonalne źródło wiedzy na ten temat. Zapewne z tego samego powodu osobom mieszkającym na wsi Internet jawi się jako cenna pomoc w zdobywaniu wiedzy o sferze seksualnej.

Należy jednak podkreślić, że osoby badane stanowiły od początku specyficzną grupę – są to bowiem użytkownicy, którzy dobrowolnie zdecydowali się wypełnić ankietę zamieszczoną w konkretnym miejscu w sieci. Warto zastanowić się, czy różnią się oni w sposób znaczący od innych użytkowników Internetu – a jeśli tak, to czy miało to wpływ na uzyskane wyniki.

Podsumowując, Internet jest coraz powszechniej wykorzystywany przez młodzież w celach szeroko rozumianej edukacji seksualnej. Jednak sposób, w jaki ta edukacja przebiega, jest uzależniony w dużej mierze od charakterystyk użytkownika. Z przeprowadzonych przeze mnie badań wynika, że zmienne, takie jak płeć, wiek i miejsce zamieszkania, istotnie różnicują osoby badane pod względem sposobu

zdobywania w przestrzeni wirtualnej wiedzy na tematy związane z seksualnością – ale także pod względem zachowań seksualnych w sieci, reakcji na obecne tam przejawy seksu, poglądów na temat roli Internetu w życiu seksualnym oraz oceny źródeł wiedzy o seksualności.

Trzeba jednak pamiętać, że edukacja w sieci nie zawsze przebiega w sposób zamierzony, na co wskazują wyniki innych moich badań w tym obszarze (Jaszczak, 2008). Internet i treści w nim zawarte oddziałują na użytkowników także bez ich wiedzy (edukacja mimowolna), a wpływ ten będzie się różnił w zależności od płci, wieku czy pochodzenia użytkownika. Co więcej, niekoniecznie będzie to oddziaływanie pozytywne, pozwalające realizować się w rozwoju seksualnym. W tej sytuacji warto pomyśleć o stworzeniu programu profilaktycznego, który koncentrować się będzie wokół zagrożeń związanych z mimowolną edukacją seksualną w cyberprzestrzeni – i który uwzględnić będzie różnice w sposobie oddziaływania treści zawartych w sieci na różne grupy odbiorców.

Bibliografia

- Beisert M. (2007), *Trud dorastania seksualnego*, w: M. Beisert (red.), *Seksualność w cyklu życia człowieka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 145–170.
- Jaszczak A. (2008), *Cyberedukacja seksualna i cyberseks młodzieży*, w: B. Szmigielska (red.), *Cale życie w Sieci*, WUJ, Kraków, s. 95–136.
- Ledzińska M. (2004), *Nadprodukcja informacji jako wyzwanie edukacyjne – perspektywa psychologiczna*, w: M. Radochoński, B. Przywara (red.), *Jednostka. Grupa. Cyber-sieć*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania, Rzeszów, s. 15–27.
- Lew-Starowicz Z. (1997, kwiecień), *Taniec godowy na klawiaturze*, <http://www.cyber.com.pl/archiwum/sex/5.shtml> (dostęp: 16.10.2007).
- Maj B. (2004), *Internet – korzyści i zagrożenia dla wychowania*, w: M. Sokołowski (red.), *Oblicza Internetu*, Wydawnictwo Algrat, Elbląg, s. 273–279.
- Papież J. (2004), *Cyberprzestrzeń a doznawanie przeżyć erotycznych*, w: M. Sokołowski (red.), *Oblicza Internetu*, Wydawnictwo Algrat, Elbląg, s. 263–271.
- Sadlik T. (1999), *Internet – pomoc w nauce języka hiszpańskiego. Opis praktycznego zastosowania komputera i Internetu w nauce języków obcych*, w: W. Godzic (red.), *Humanista w cyberprzestrzeni*, Rabid, Kraków, s. 119–130.
- Stankiewicz K. (2004), *Internet jako źródło informacji w opinii użytkowników*, w: M. Sokołowski (red.), *Oblicza Internetu*, Wydawnictwo Algrat, Elbląg, s. 231–243.
- Suler J. (1996), *Why is this thing eating my life? Computer and Cyberspace Addiction at the „Palace”*, <http://www.rider.edu/~suler/psycyber/eatlife.html> (dostęp: 19.12.2005).
- Szczeszek K. (2004), *Technologie informacyjne a edukacja*, w: M. Sokołowski (red.), *Oblicza Internetu*, Wydawnictwo Algrat, Elbląg, s. 273–279.
- Szmigielska B. (2007), *Korzystanie z Internetu w świetle wybranych cech osobowości młodzieży*, w: M. Gwoździcka-Piotrowska, A. Zduniak (red.), *Edukacja w społeczeństwie ryzyka. Bezpieczeństwo jako wartość*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań, s. 335–346.

- Szmigielska B. (2008), *Skutki nadmiernego korzystania z Internetu w ocenie młodzieży*, w: T. Smal, A. Zduniak (red.), *Edukacja bez granic – mimo barier*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań, s. 469–476.
- Ślósarz W. (2004a), *Aktywność seksualna w Internecie. Aspekty psychologiczne*, w: M. Sokołowski (red.), *Oblicza Internetu*, Wydawnictwo Algrat, Elbląg, s. 273–279.
- Ślósarz W. (2004a), *Zachowania seksualne w sieci. Aspekty kliniczne*, w: M. Sokołowski (red.), *Edukacja medialna, nowa generacja pytań i obszarów badawczych*, Oficyna Wydawnicza Kastalia, Olsztyn, s. 385–388.
- The Online News Associations (2002), *Journalism Credibility Study* (za: Stankiewicz K., 2004).
- Wallace P. (2004), *Psychologia Internetu*, tłum. Tomasz Hornowski, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań.
- Vandervert L.R., Shavinina L.V., Cornell R.A. (2001), *Cybereducation: The future of long-distance learning*, Mary Ann Liebert Publishers, New York.